Afbeelding 1

Op de valreep

Nog juist op de valreep voor het publiceren van dit boekje vond ik nog een zegeldoosje dat ik eerst niet zo herkende omdat het verborgen zat in een enorme klomp oud roest. Ik had deze klomp, waar twee puntjes brons uitstaken, twee weken terug gevonden en opzij gelegd om op te kuisen, omdat dit een zeer tijdrovend werk is en complete concentratie vergt, is dit niet iets wat je er gewoon eens tussendoor neemt. Na inspectie met de digitale microscoop bleken de grotere klompjes roest vrij los te zitten en waren ze dus vrij gemakkelijk te verwijderen. De volgende fase was het voorzichtig verwijderen van het resterende roest met een aantal tandenstokers – ze slijten als zot bij dit soort werk- en een rotatiegereedschap op lage toeren uitgerust met een speciaal ontwikkeld borsteltje voor edelmetalen. En zo kwam er stilaan een derde zegeldoosje tevoorschijn en wat voor één. Bij het verwijderen van de eerste roestklompjes merkte ik al op dat het hier weer om een uniek exemplaar gaat, deze keer met de scharnieren langs de buitenkant (Afbeelding 1) zoals bij een groot aantal van de andere types. We spreken al eens gemakkelijk van uniek maar de meeste voorwerpen uit deze vroege periodes zijn uniek omdat het hier bijna altijd handwerk betreft. Maar het is de plaats waar deze scharnieren staan en de manier hoe de boven- en onderkant van het doosje deze scharnieren afdekken (Afbeelding 1) dat dit doosje uniek maakt ten opzichte van de andere types. Wat het waarschijnlijk uitzonderlijk en onvergelijkbaar maakt met gelijk welk ander doosje kwam maar pas aan de oppervlakte na een zeer gedetailleerde reiniging .
En daar, op een klein spietje metaal dat bovenop het dekseltje van het doosje is bevestigd (Afbeelding 1), verscheen er plots de letter 'P' gevolgd door de letters 'A, T, E, N, T, (E)' (Afbeelding 2 en 3). PATENT(E) dus, de eerste zes letters zijn duidelijk zichtbaar maar de laatste 'E' lijkt juist van de rand te vallen. Dit kan verklaard worden door de duidelijke slijtsporen aan de buitenrand van het lipje waardoor de letter vervaagd is na een verblijf van 2000 jaar in de bodem. Het kan waarschijnlijk ook deels verklaard worden door de royale spatie tussen de letters in de aanzet van de letterzetter waarna hij halverwege beseft dat hij geen ruimte genoeg gaat hebben en er dus eigenlijk geen volle letter 'E' meer bij kon. Het is natuurlijk ook mogelijk dat er nooit een letter heeft gestaan.

Afbeelding 2

Afbeelding 3

Maar hier stopt het nog niet, ook de gaatjes waar de koordjes door moeten zijn atypisch en zeldzaam. Een aantal van die gaatjes zitten wel op een compleet andere plaats. Het doosje heeft zes gelijkaardige gaatjes met dezelfde doorsnede waarvan twee er zich op de verwachte plaats bevinden en vier zich rond de linkerscharnier bevinden. De kracht van het roest dat deels ook van binnenuit opgebouwd werd, waardoor het doosje één roestklomp was, heeft er voor gezorgd dat de opstaande kant die normaal aan de onderkant van het doosje is bevestigd, langs die kant is losgekomen (Afbeelding 4). Daardoor kunnen we nu al vaststellen dat de opstaande kant apart is bevestigd op de onderkant, ook bij de rand van het vierkante doosje is dit waarschijnlijk het geval.

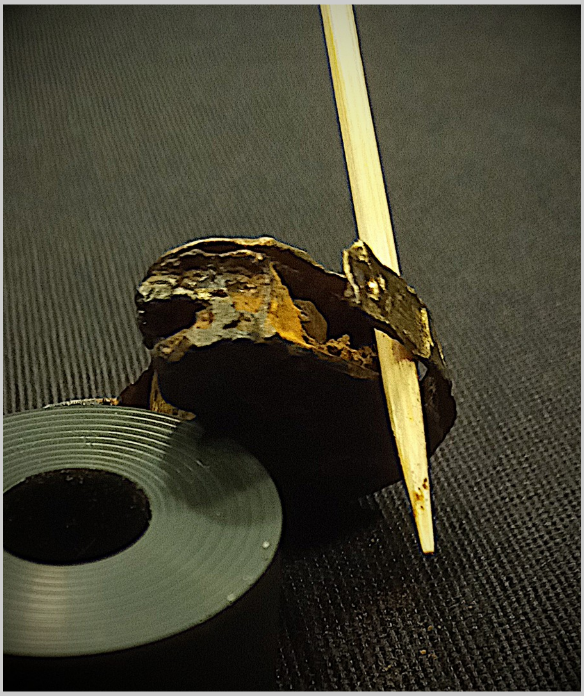

Afbeelding 4

Ook dit doosje is gemaakt uit zeer dun plaatmateriaal van een geel/rood koper of brons metaal zoals in het voorgaande artikel al werd aangetoond.
Aan de onderkant vinden we de te verwachten gaatjes waarvan er duidelijk een aantal een andere functie vervullen. (Afbeelding 1)
Aan de bovenkant van het doosje naast het spietje met de letters zit er waarschijnlijk ook een ijzeren pinnetje op het deksel; diezelfde sporen zien we ook op het halfronde doosje (Afbeelding 9).
De afmetingen en de kromming zijn bijna exact dezelfde als die van het halfronde doosje, dit is zeer duidelijk te zien als we ze gewoon op of naast elkaar plaatsen. (Afbeelding 5 en 6)

Afbeelding 5

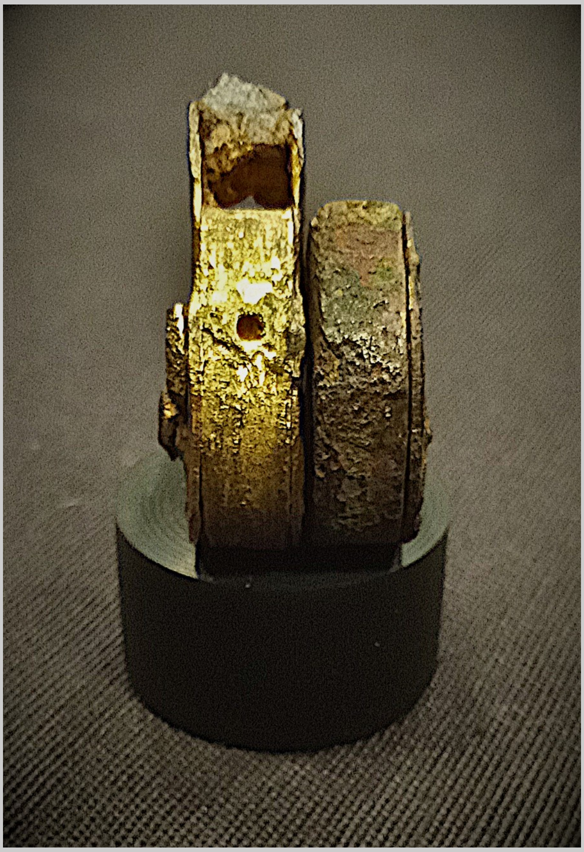

Afbeelding 6

Als we kijken naar de maatvoering van de drie doosjes en de kwaliteit van de productie lijkt het er wel sterk op dat de doosjes in hetzelfde atelier en misschien zelfs door dezelfde smid zijn vervaardigd. Hebben we hier te maken met drie gebruiksvormen, het halfronde doosje voor een gesloten zending, dit doosje voor een open verzending en het vierkante doosje voor de zending van luxe goederen?
Een grondiger onderzoek dan waar nu, zo op de valreep tijd voor is, dient zich aan. Met deze nieuwe kennis zullen we ook opnieuw de andere doosjes eens moeten bekijken, een uitgebreider verslag zal daarom later online gepubliceerd worden.

Het woord 'patent(e)' in de Romeinse periode vinden we alleen een aantal keer terug in klassieke teksten van o.a. Ovidius waar het steeds staat voor 'open of openliggend'. We kunnen er zo wel al van uitgaan dat het woord in de Romeinse periode wel degelijk gekend was en gebruikt werd, ook in de periode waar dit doosje zich wellicht situeert.

Patent(e) in verband met het gebruik voor verzendingen vinden we terug in de Middeleeuwen als een juridische term voor open brieven of 'litterae patentes'. Deze brieven werden door een heerser of vorst meestal gebruikt om een wet te bekrachtigen of een recht, ambt, monopolie, een titel of status toe te kennen. Ze werden ook gebruikt voor het oprichten van bedrijven, privé en van de overheid, en het verlenen van stadsrechten en een stadswapen. Dit was een brief die mocht gelezen worden maar waarvan het zegel ongeschonden en niet geopend de afzender moest bereiken. Er werd verwacht van de ontvanger het verzegelde doosje en het zegel te controleren, het document te lezen, soms luidop met de bode naast zich, nadien de inhoud openbaar te maken en als dit nodig was dit ook op de bekende openbare plaatsen (markten, cafe"s, enz...) bekend te maken. De litterae patentes in deze vorm worden nog steeds voor bepaalde gelegenheden gebruikt door het Gemenebest en de Verenigde Staten.

Ook het gebruik op een document, als octrooi, zoals wij het nu nog steeds kennen stamt uit die periode, het uitvaardigen van patenten stamt uit 600 v.C. maar het is niet duidelijk of er dan ook al sprake was van het woord patent voor deze documenten.

Bij de litterae patentes hoort ook de pauselijke bul die vernoemd is naar de gouden of loden zegel (bulla) die aan het document werd bevestigd. Ook de diverse universitaire titels vallen onder de bullen en zijn daardoor dus ook litterae patentes.

Dat het gewoon 'hier openen' zou kunnen betekenen zou ook een zeer logische verklaring kunnen zijn, alleen blijft dan de vraag: Waarom zoveel tijd investeren in iets wat voor iedereen meteen duidelijk is?

Professor Koenraad Verboven van de Universiteit van Gent wist ons te melden dat het misschien eerder een persoonsnaam zou kunnen zijn. "*Wat de inscriptie betreft, geloof ik niet dat 'patent(e)' plausibel is (zou*

Afbeelding 7: vergelijking tussen samenstelling van terra sigillata stempels en de inscriptie

zinledig zijn als opschrift), maar P(ublius) Aten(ius) T(iti) ... als variant van P(ublius) Atin(ius) lijkt mij helemaal OK. Atin(ius) lijkt mij helemaal OK.
Het kan overigens ook Pateni T(iti) zijn. Ook Patenus is als naam geattesteerd: bv. RIB II, 2501, 422 (London): Paten (---); CIL 3, 12014, 417a: Patena f(ecit) (een ceramiek stempel. De naam is wat minder frequent maar het kan. In de derde wordt het praenomen nog zelden gebruikt.“.

Er zijn nog twee andere doosjes met een inscriptie, ééntje met een legioennummer op en een doosje met een portret en de naam SEPULLIUS (Afbeelding 8). Wat opvalt is dat de inscripties steeds zeer prominent aanwezig zijn in tegenstelling tot ons doosje. Maar waar dit woord nu echt voor staat blijft voorlopig een raadsel.

Afbeelding 8

De doosjes werden waarschijnlijk alleen gebruikt om kostbare voorwerpen, goederen en belangrijke documenten te verzegelen. Zo'n doosje, alleen het fijne handwerk al, zal niet goedkoop geweest zijn om te vervaardigen, dit bewijst ook de verkoop van Chinese namaakdoosjes op internet aan €30 het stuk. De kwaliteit van deze doosjes is totaal niet te vergelijken met de ambachtelijke precisie van de echte doosjes en als de Chinezen het niet goedkoper kunnen met hun erbarmelijke kwaliteit, dan zullen de doosjes van de Romeinen een veelvoud duurder zijn, omdat ze beantwoorden aan een veel hogere ambachtelijke standaard. Ik ga ervan uit dat de doosjes dus ook niet gebruikt werden voor dagdagelijkse correspondentie. Daarvoor is de prijs wat vandaag het equivalent zou zijn van gemakkelijk x aantal honderden euro's, veel te hoog. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat ze gemaakt werden door de meereizende smeden van het leger en zo de kosten wat gedrukt werden, maar dat neemt niet weg dat ze nog steeds die hogere waarde vertegenwoordigden in de buitenwereld.

De meeste van die doosjes worden in een militaire context of in de omgeving van een villa gevonden maar waarschijnlijk kunnen we zeker de helft van die villa's ook in een militaire context plaatsen, dit omdat de meeste van die landbouwbedrijven in handen waren van ex-militairen, ze werden immers toegekend na een volledige carrière in het Romeinse leger.
Het vinden van de doosjes in de context van een tempel kan zelfs verwijzen naar een militair karakter; zo is er in Hofstade een Gladius (Romeins zwaard) opgegraven dat waarschijnlijk een offer was van een officier bij de start van een nieuw burgerleven. Is het dan ook niet mogelijk dat een zegeldoosje een waardevol offer was voor een gewone soldaat om succes te garanderen in zijn verdere leven?

Dit was ook een zeer geschikt middel om te communiceren of orders te geven aan de aanvoerders van de legioenen die dikwijls op grote afstanden van elkaar lagen.

Het valt op dat het gebruik van de doosjes toeneemt bij het stabiliseren van het binnenland van Gallië. Zou dat er niet kunnen op wijzen dat met de afnemende vijandigheid tegenover Rome, er minder kans was dat de correspondentie in verkeerde handen zou vallen en daardoor het postverkeer toenam?

We mogen hierbij niet vergeten dat metalen voorwerpen voor de gewone man altijd een bepaalde sacrale connectie met het onbekende hadden. Het smeden van metaal werd tot in de vroege middeleeuwen door de gewone mens beschouwd als een vorm van magie of alchemie, die alleen maar werd doorgegeven door een bepaalde elite en dit meestal in een religieuze context. Een ambacht omgeven door mysterie en geheimen, van de vier natuurelementen, aarde (de oven, het erts), lucht (de blaasbalg), water (het koelen van metaal) en vuur (het smelten) worden ruwe brokken steen met groot spektakel en geraas omgetoverd tot een legendarisch zwaard of een klein maar zeer fijn juweeltje van een zegeldoosje dat een ode brengt aan de maan (linksdraaiende sauwastika of Fylfot).

Hierbij moet vermeld worden dat de vroegere leiders bijna altijd ook hoofd waren van de toen heersende godsdienst(en); in een aantal landen is dit nog steeds zo. Op die manier moesten ze wel toegang krijgen tot al de geheime kennis zoals het smeden van metaal of de werking van het universum om de wereld op te meten.

Zo werd er in de grafheuvels van de prinsen uit de bronstijd, zoals in bovenstaand artikel, bij de meest elitaire graven steeds het werkmateriaal van een smid en één of ander meetinstrument gevonden. De situatie zal er in de IJzertijd wel al anders hebben uitgezien en het smeden van metaal was al veel meer verspreid onder echte ambachtsmannen. Maar de geheimen van het vak werden waarschijnlijk nog steeds goed bewaard en enkel doorgegeven aan ingewijden. De traditie van de universiteitsdoop is daar nog steeds een overblijfsel van; wie zich laat inwijden krijgt toegang tot kennis. In de 18e en de 19e eeuw werd door studentenverenigingen hiervoor ook een bul of een litterae patentes uitgereikt.

Louter uit tijdsnood heb ik nu gekozen om zonder referenties of literatuurlijst te werken. Daarom zal er een uitgebreider artikel met een onderzoek zoals we al deden voor de twee andere doosjes, de komende weken verschijnen op de hieronder vermelde website.

Ook de twee andere artikels die in dit nummer zijn opgenomen zullen binnen een paar weken online gepubliceerd worden op https://independent.academia.edu/Seuboca.

Op deze website zullen in de nabije toekomst ook artikels of uitbreidingen op artikels geplaatst worden die niet in het boekje van de heemkring verschijnen; aankondigen zullen gebeuren via de website van de heemkring en de facebookpagina: https://www.facebook.com/seuboca.archeologica.3/

Lieven Van Gasse

Afbeelding 7: Die Terra sigillata Stempel aus Baden Aquae Helveticae, Ein Beitrag zur Datierung von Aquae, Walter Drack, 1944
Afbeelding 8: Alex R. Furger, Maya Wartmann und Emilie Riha
Die römischen Siegelkapseln aus Augusta Rauric, 2009